

წესით ჩამოწერა. ამ ველში შეტანილი ინფორმაციის უტყუარობისათვის ბანკი პასუხს არ აგებს.

საინკასო დავალებში მითითებულ უნდა იყოს გადამხდელის საიდენტიფიკაციო ნომერი და ჩამოსაწერი თანხის ოდენობა, ხოლო საბანკო ანგარიშის მითითება, რომლიდანაც უნდა განხორციელდეს თანხების ჩამოწერა, სავალდებულო არ არის. საინკასო დავალებით წარდგენილი თანხა უდავო წესით ჩამოიწერება ერთხელ. თანხის ჩამოწერა შესაძლებელია როგორც ერთი რომელიმე ანგარიშიდან, ასევე გადამხდელის სხვა საბანკო ანგარიშებიდან ჯამურად.

საინკასო დავალება, პირველ რიგში, შესრულება იმ ანგარიშიდან (ანგარიშებიდან), რომელი ვალუტითაც არის წარდგენილი უდავო წესით გადასახდელი თანხა. წარდგენილი ვალუტით ანგარიშზე (ანგარიშებზე) არსებული ფულადი სახსრების უკმარისობის დროს, სხვა ვალუტაში არსებული ანგარიშის (ანგარიშების) არსებობის შემთხვევაში, ბანკი საინკასო დავალების შესრულებას ახორციელებს ამ ანგარიშზე (ანგარიშებზე) არსებული თანხის კონვერტაციით. სხვა ვალუტით გახსნილი ანგარიშიდან თანხების ჩამოწერისას კონვერტაცია ხდება საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი კურსით.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, საინკასო დავალება ბანკის მიერ მიიღება შესასრულებლად მოვალის საბანკო ანგარიშებზე სახსრების არსებობის მიუხედავად. თუ გადამხდელს ანგარიშებზე არ გააჩნია ფულადი სახსრები საინკასო დავალების შესასრულებლად, დავალება აღირიცხება ვადაზე გაუნაღლებელი საბუთების კარტოთეკაში და განაღდება მოხდება სახსრების შემოსვლის კვალობაზე, მთლიანად ან ნაწილობრივ.

საბანკო დანესებულება ახდენს საინკასო დავალების წარმდგენის სამსახურებრივი უფლებამოსილების დადგენას სამსახურებრივი და პირადობის დამადასტურებელი დოკუმენტის საფუძველზე. აღნიშნული საბუთები გაცემული უნდა იყოს საინკასო დავალების წარმომდგენი ორგანოს მიერ. წარმომდგენის ვინაობის დადგენის გარეშე საბანკო დანესებულების მიერ საინკასო დავალება შესასრულებლად არ მიიღება.

უდავო წესით თანხების იძულებით გადახდის საფუძვლიანობისა და სამართლიანობისათვის პასუხისმგებლობა ეკისრება სახსრების ამომღებს და, ამდენად, ბანკი არ არის ვალდებული განიხილოს გადამხდელის პრეტენზიები სახსრების უდავო წესით ჩამოწერის თაობაზე.

12.3. დოკუმენტური ოპერაციები (აკრედიტივი და ინკასო)

ტერმინი „დოკუმენტური ოპერაციები“ გამომდინარეობს მხარეთა შორის საანგარიშსწორებო ურთიერთობის შინაარსიდან – დოკუმენტური ოპერაციებით ანგარიშსწორების წარმოებისას ყველა დაინტერესებულ მხარეს საქმე აქვს მხოლოდ დოკუმენტებთან (მაგ., სხვადასხვა ხარჯის დოკუმენტი, ჩეკები, კომერციული ანგარიშ-ფაქტურები, სატრანსპორტო და სადაზღვევო დოკუმენტები, სერტიფიკატები და ა.შ.) და არა უშუალოდ საქონელთან, მომსახურებასთან ან სხვა ვალდებულებებთან, რომელთაც ეს დოკუმენტები ეხება.

ისტორიულად, დოკუმენტური ოპერაციების მარეგულირებელ სამართლებრივ ბაზად მიიჩნევა შვეიცარიის ფედერალური სასამართლოს მიერ ჯერ კიდევ 1952 წელს მიღებული საერთაშორისო მნიშვნელობის ნორმატიული აქტი – „დოკუმენტური ოპერაციების წარმოების უნიფიცირებული წესები და პრაქტიკული ჩვევები“ (*UCP – Uniform Customs and Practice for Documentary Credits*), რომელიც შემდეგ წლებში ახალი რედაქციებით გამოიცა და სხვადასხვა პუბლიკაციის სახით დამტკიცდა პარიზის საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ.

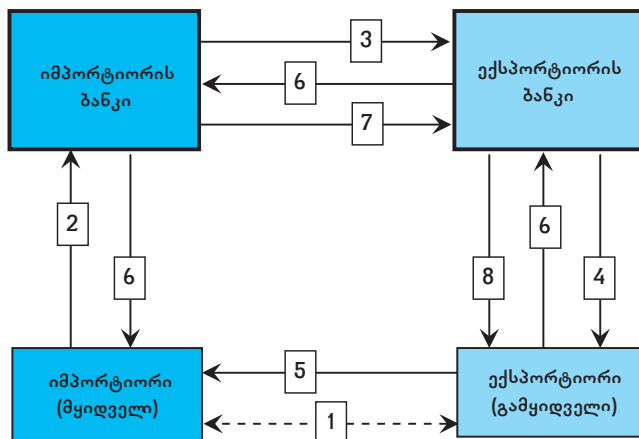
დოკუმენტური ოპერაციების გზით ანგარიშსწორების ფორმის შერჩევა, ბანკების ჩარევის გარეშე, იმპორტიორსა და ექსპორტიორს შორის შეთანხმების საფუძველზე ხდება და განისაზღვრება ხელშეკრულებით (კონტრაქტით). დოკუმენტური ოპერაციების ძირითადი სახეობებია დოკუმენტური აკრედიტივი და დოკუმენტური ინკასო.

მათ შორის ანგარიშსწორების ყველაზე მოხერხებულ და გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენს დოკუმენტური აკრედიტივი. ამ ინსტრუმენტის გამოყენების შემთხვევაში მაქსიმალურად არის დაცული მხარეთა ინტერესები. **დოკუმენტური აკრედიტივი** – ესაა ბანკის (ბანკი-ემიტენტი) წერილობითი, პირობითი ვალდებულება, რომელიც გაიცემა მისი კლიენტის (იმპორტიორის, ანუ მყიდველის) სახელით ბენეფიციარის (ექსპორტიორის, ანუ გამყიდველის) სასარგებლოდ მასზედ, რომ მოწოდებული საქონლისა და მომსახურების ანაზღაურება განხორციელდება მის მიერ გარკვეულ ვადაში წარმოდგენილი დოკუმენტების საფუძველზე. აკრედიტივის გამხსნელი ბანკი უფლებამოსილია თავად განახორციელოს გადახდა ან ეს უფლებები გადასცეს სხვა ბანკს (კორესპონდენტ ბანკს) იმ პირობით, თუ გამყიდველის მიერ წარდგენილი იქნება აკრედიტივით გათვალისწინებული დოკუმენტები.

დოკუმენტური აკრედიტივის გასახსნელად ბანკს უნდა წარედგინოს:

- განცხადება აკრედიტივის გახსნის შესახებ;
- ხელშეკრულება (კონტრაქტი) საერთაშორისო სავაჭრო გარიგების თაობაზე;
- აკრედიტივის პირობების შესაბამისი დოკუმენტების ჩამონათვალი.

სქემა №12.1-ზე დოკუმენტური აკრედიტივის გამოყენებით ანგარიშსწორების მაგალითში შედის შემდეგი ეტაპები:

სქემა №12.1. დოკუმენტური აკრედიტივის ანგარიშსწორება

1. კომერციული ხელშეკრულება (კონტრაქტი) – სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებით იმპორტიორსა (მყიდველი) და ექსპორტიორს (გამყიდველი) შორის ფორმდება კომერციული ხელშეკრულება (კონტრაქტი), სადაც, სხვა პირობებთან ერთად, ასახულია იმპორტიორისა და ექსპორტიორის ბანკების დასახელებები, აკრედიტივის თანხა, აკრედიტივის სახეობა, სახსრების მიმღების ინფორმირების მეთოდი აკრედიტივის გახსნის თაობაზე, ხელშეკრულების პირობებით მოთხოვნილი დოკუმენტების ჩამონათვალი, გადახდის პირობები, პასუხისმგებლობა ვალდებულებების შეუსრულებლობისათვის, აკრედიტივის საბანკო მომსახურების ხარჯების ანაზღაურების საკითხი, ტრანსპორტირების სახეობა, რომელიმე დოკუმენტის კონკრეტული გამომწერის დასახელება და სხვ.

2. განაცხადი აკრედიტივის გახსნაზე – აკრედიტივის გასახსნელად კლიენტმა ბანკს უნდა წარუდგინოს შესაბამისი განაცხადება. ბანკი აკრედიტივის გახსნისას აკრედიტივის თანხით (მის უზრუნველსაყოფად) ადებტებს კლიენტის ანგარიშს.

3. აკრედიტივი – იმპორტიორის ბანკი ატყობინებს ექსპორტიორის ბანკს აკრედიტივის გახსნის თაობაზე.

4. შეტყობინება აკრედიტივის გახსნის თაობაზე – ექსპორტიორის ბანკი, თავის მხრივ, ატყობინებს ექსპორტიორს (სახსრების მიმღებს).

5. საქონლის მიწოდების/მომსახურების განწვევა – ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების უშუალო შესრულება (საქონლის, მომსახურების მიწოდება).

6. გადაზიდვის დოკუმენტები – ექსპორტიორი აკრედიტივის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადებში წარადგენს ბანკში აკრედიტივის პირობებით გათვალისწინებულ და სათანადოდ გაფორმებულ დოკუმენტებს იმის დასტურად, რომ მან შეასრულა ნაკისრი ვალდებულებები. დოკუმენტების ასლებს ექსპორტიორის ბანკი უგზავნის იმპორტიორის ბანკს, როგორც აკრედიტივის თანხის მოთხოვნის საფუძველს. იმპორტიორის ბანკი, თავის მხრივ, დოკუმენტაციას უგზავნის იმპორტიორს, როგორც მისი ანგარიშიდან სახსრების ჩამოჭრისა და ექსპორტიორის ბანკში გადარიცხვის საფუძველს.

7. პირველი გადახდა აკრედიტივით – წარმოდგენილი დოკუმენტების საფუძველზე, საიდანაც მტკიცდება, რომ ექსპორტიორმა შეასრულა კონტრაქტით გათვალისწინებული ვალდებულებები, იმპორტიორის ბანკი გადარიცხავს ექსპორტიორის ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე აკრედიტივის თანხას.

8. მეორე გადახდა აკრედიტივით – თავის მხრივ, ექსპორტიორის ბანკი ურიცხავს ექსპორტიორს აკრედიტივის თანხას მიმდინარე ანგარიშზე.

რა თქმა უნდა, დასაშვებია, იმპორტიორსა და ექსპორტიორს ერთი და იგივე ბანკი ემსახურობოდეს. ამ შემთხვევაში სქემა უფრო მარტივდება. თუმცა, უნდა ითქვას, გარკვეული მიზეზებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია პირიქით – ექსპორტიორისა და იმპორტიორის ბანკებს ოპერაციის ჩასატარებლად დასჭირდეთ მესამე, შუამავალი ბანკი, რაც უფრო გაართულებს წარმოდგენილ სქემას. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ აკრედიტივები მრავალფეროვნებით გამოირჩევიან. განასხვავებენ მის შემდეგ სახეობებს:

- **გამოთხოვადი აკრედიტივი** არის აკრედიტივი, რომელიც ხელშეკრულების თანახმად, შეიძლება ანულირებულ (გამოთხოვილ) იქნეს გადამხდელის ან მისი გამომწერი ბანკის მიერ. საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოთხოვადი აკრედიტივები უკვე აღარ გამოიყენება;

- **გამოუთხოვადი აკრედიტივის** დროს მისი ანულირება (უკან გამოთხოვა) არ შეიძლება;
- **დაფარული (დეპონირებული) აკრედიტივის** დროს მისი გახსნის შემდეგ ბანკი-ემიტენტი გადარიცხავს გადამხდელის ანგარიშიდან ან მასზე გაცემული კრედიტის ხარჯზე ფულად სახსრებს (აკრედიტივის) შემსრულებელი ბანკის განკარგულებაში, რომელიც იქ ინახება აკრედიტივის მოქმედების მთელი პერიოდის განმავლობაში;
- **დაუფარავი (გარანტირებული) აკრედიტივი** – ესაა აკრედიტივი, რომლის დროსაც ბანკი-ემიტენტი სახსრების მიმღების (ბენეფიციარის) მომსახურე ბანკს უფლებას აძლევს, მასთან არსებული საკორესპონდენტო ანგარიშიდან ჩამოწეროს აკრედიტივის თანხა, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად. საერთაშორისო პრაქტიკაში ტერმინი „დაუფარავი“ ან „გარანტირებული“, როგორც წესი, არ გამოიყენება, ვინაიდან აკრედიტივების აბსოლუტური უმრავლესობა სწორედ ასეთია;
- **დადასტურებული აკრედიტივის** დროს შემსრულებელი ბანკი (ექსპორტიორის ბანკი) საკუთარ თავზე იღებს ვალდებულებას, გადაიხადოს აკრედიტივის თანხა, მიუხედავად იმისა, ჩაურიცხავს თუ არა მას აკრედიტივის გამხსნელი ბანკი;
- **რეკოლვერული აკრედიტივის** დროს აკრედიტივის გახსნა წარმოებს გადახდების ნაწილზე და ავტომატურად განახლდება ანგარიშსწორების განხორციელების შემდეგ საქონლის ახალი პარტიისათვის. რეკოლვერული აკრედიტივი იხსნება თანაბარზომიერი მოწოდების ანაზღაურებისას, რომელიც განაწილებულია დროში;
- **ცირკულარულია აკრედიტივი**, რომლის დროსაც აკრედიტივის მიღება შესაძლებელია მისი გამცემი ბანკის ყველა კორესპონდენტ ბანკში;
- **სარეზერვო, ანუ სტენდ-ბაი (Stand-By), აკრედიტივი** წარმოადგენს საბანკო გარანტიის ნაირსახეობას, რომელიც ატარებს დოკუმენტარულ ნიშნებს, ანუ ნებადართულია სხვა დოკუმენტების წარდგენა, ვიდრე გადახდის მოთხოვნა და რომელიც შეესაბამება აკრედიტივების საერთაშორისო სავაჭრო პალატის დოკუმენტებს. სარეზერვო აკრედიტივები გამოიყენება საერთაშორისო ვაჭრობის დასაფინანსებლად იმ ქვეყნებთან, სადაც აკრძალულია საბანკო გარანტიების გამოყენება სავაჭრო გარიგებებში (აშშ), აკრძალულია გარანტიების დოკუმენტარული ხასიათი ან საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ოპერაციების განხორციელებისას (ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი, მსოფლიო ბანკი და ა.შ.).

აკრედიტივით ანგარიშსწორების უპირატესობაა მომწოდებლისათვის (ფულის მიმღებისათვის) გადახდის გარანტირება და ბანკების მიერ მიწოდების პირობებისა და აკრედიტივის პირობების შესრულების კონტროლი. აკრედიტივის ნაკლოვანებად ითვლება გართულებული დოკუმენტბრუნვა და მაღალი ფასი, რომელსაც საკომისიო სახით იღებენ ბანკები.

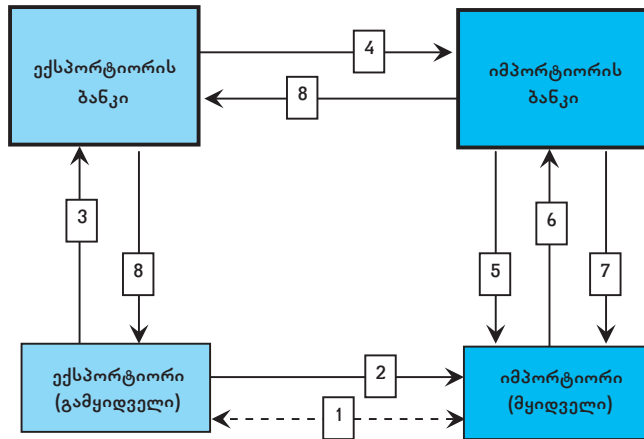
დოკუმენტური ინკასო – ესაა საბანკო ოპერაცია, რომლის მეშვეობითაც ბანკი თავისი კლიენტის (ექსპორტიორის) მიწოდების საფუძველზე ახდენს ამ კლიენტის კუთვნილი სახსრების მიღებას გადამხდელისაგან (იმპორტიორისაგან) საანგარიშსწორებო საბუთების საფუძველზე, ანუ ბანკი იღებს ვალ-

დებულებას – ინკასოზე გადაგზავნოს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დოკუმენტები გამამხდელის ბანკში, რომელიც ამ დოკუმენტებს, თავის მხრივ, გადასცემს გამამხდელს (აქცეპტზე ან გადახდაზე). დოკუმენტური ინკასო არ უნდა აგვეროს ზემოთ განხილულ საინკასო დავალებაში.

დოკუმენტური ინკასოს ოპერაციების განსახორციელებლად ბანკს უნდა წარედგინოს:

- საინკასო მინდობილობა;
- საინკასო მინდობილობის პირობების შესაბამისი დოკუმენტები.

დოკუმენტური ინკასოს გამოყენებით ანგარიშსწორების მექანიზმში (სქემა №12.2.) გათვალისწინებულია:

სქემა №12.2. ანგარიშსწორება დოკუმენტური ინკასოს გამოყენებით

1. კომერციული ხელშეკრულება (კონტრაქტი) – იმპორტიორსა (მყიდველი) და ექსპორტიორს (გამყიდველი) შორის ფორმდება კომერციული ხელშეკრულება (კონტრაქტი).

2. საქონლის მიწოდება – ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების უშუალოდ შესრულება (საქონლის, მომსახურების მიწოდება ან სხვა ვალდებულებების შესრულება).

3. საბუთების წარდგენა – ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დოკუმენტები ექსპორტიორის მიერ წარედგინება მის მომსახურე ბანკს.

4. საბუთების გადაგზავნა – წარდგენილი დოკუმენტები ექსპორტიორის ბანკის მიერ გადაეცემა იმპორტიორის (გამამხდელის) მომსახურე ბანკს.

5. საბუთების წარდგენა გასანაღდებლად – იმპორტიორის მომსახურე ბანკი დოკუმენტებს გასანაღდებლად (ან აქცეპტზე) წარუდგენს იმპორტიორს.

6. გადახდა საბუთების მიღების შემდეგ – წარდგენილი დოკუმენტების საფუძველზე, იმპორტიორი ახდენს გადახდას ან თავის მომსახურე ბანკს სახსრების გადარიცხვის ნებას რთავს (აქცეპტის შემთხვევაში).

7. საბუთების გაცემა – გადახდის (აქცეპტის) სანაცვლოდ საბუთების გაცემა.

8. გადახდა საბუთების შესაბამისად – იმპორტიორის მიერ გადახდილი სახსრები გადაირიცხება ექსპორტიორის ბანკში, რომელიც, თავის მხრივ, სახსრებს ჩაურიცხავს ექსპორტიორს (სახსრების მიმღებს).

12.4. ანგარიშსწორება ჩეკებით

ჩეკი (*cheque/check*) წარმოადგენს ფასიან ქალაქს, რომელიც შეიცავს ჩეკის გამცემის განკარგულებას მომსახურე ბანკისადმი, რათა მან მოახდინოს ჩეკში მითითებული თანხის განაღდება წარმდგენზე. ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ ჩეკში არ მითითება გამცემის არანაირი დასაბუთება თანხის განაღდებაზე. რა თქმა უნდა, ჩეკის გამცემი უნდა იყოს პირი, რომელსაც ამ ბანკში გახსნილი აქვს ანგარიში და ასევე აქვს სახსრები, რომელთაც განკარგავს საჩეკო მომსახურებით. ამის შესახებ ბანკთან არსებობს შესაბამისი შეთანხმება (ხელშეკრულება).

ისტორიულად, ჩეკის წინამორბედად თამასუქი ითვლება. როგორც წყაროები მოწმობენ, მათი წარმოშობა უკავშირდება XIII საუკუნეში ტამპლიერთა ორდენს, რომელიც გარდა იმისა, რომ გასამხედროებული რელიგიური ორგანიზაცია იყო, ასევე ცნობილი გახლდათ თავისი წევრების განსწავლულობით, მათ შორის, ფინანსებში. ტამპლიერებმა საფუძველი ჩაუყარეს პრაქტიკას, როცა შესანახავად მიბარებული სიმდიდრის (მათ შორის – ფულის) დამადასტურებელ საბუთად გაიცემოდა სპეციალური გრაგნილი (ხელწერილი). რაც შეეხება საბანკო ჩეკს, მისი „დაბადება“ მოხდა 1763 წელს ლონდონში, როცა ჩეკების გაცემა დაიწყო ბანკში გარკვეული თანხის მიღების ნებართვის დოკუმენტის სახით და ამ ფასიან ქალაქს დღესაც არ დაუკარგავს აქტუალობა. ჩეკების გამოყენებისა და შევსების წესი თანდათან იხვეწებოდა. მაგალითად, XIX საუკუნეში, როცა ჩეკების პოპულარობა განსაკუთრებით გაიზარდა, დაიწყო მათი ბეჭდვა სპეციალურ ქალაქებში, ასევე დაიწყო ჩეკის შევსების სავალდებულო რეკვიზიტებში დამატებითი ელემენტების შემოტანა. შემდეგ პერიოდებში სავალდებულო ხდება გადახდელის ხელმოწერა, ასევე შემოღებულ იქნა გადახდის მოცულობის (თანხის) ორმაგი ჩანერის ხერხი – ციფრებით და სიტყვიერად. ყველა ზემოაღნიშნული ცვლილებით სულ უფრო გართულდა ჩეკების გაყალბება და, ამავდროულად, გაადვილდა მათი დამუშავება საბანკო დაწესებულებების მიერ.

თანამედროვე ჩეკები თავისი შინაარსით გასცდა ისტორიულ წინამორბედს. მათი რამდენიმე ტიპი არსებობს. კერძოდ:

- საკასო ჩეკი;
- საპრივატიზაციო ჩეკი;
- სამგზავრო ჩეკი;
- საბანკო (საანგარიშსწორებო) ჩეკი.

დავახასიათოთ თითოეული მათგანი მოკლედ, თუმცა, უფრო დეტალურად შევეხებით ჩვენთვის საინტერესო სამგზავრო და საბანკო ჩეკებს:

საკასო ჩეკი – ესაა გადახდის დამადასტურებელი დოკუმენტი, ქვითარი, რომელიც იბეჭდება სპეციალური ქალაქის ლენტზე სალაროს აპარატის მიერ საქონლის ყიდვის ან მომსახურების მიღებისას.